

הפמיניזם האורתודוקסי נמנט גלותי ונמנט 'שראלי'

(תנובה למאמרים בעניין "קדיש יתומה" - 'צהר' ח)

לאחר קריאת מאמרו של ד"ר י' וולולסקי: "קדיש יתומה", ותגובתו של הרב נריה גוטל (שניהם ב'צהר' ח), חשבתי לנכון להשלים כמה עובדות ומחשבות עקרוניות שלא הועלו בדיון זה, ולרוב, גם אינם מועלים בדיונים אחרים בבמות שונות בנידון. דבריי מבוססים על חוויותיי כאחד שגדל בארה"ב, ועל ניסיון שצברתי בארץ ובגולה, במשך כעשרים שנה של עבודה חינוכית עם בנות דתיות משתי האוכלוסיות¹. כולם מודים, כולל שני המחברים הנ"ל, שעיקר הדיון אינו בשאלה אם יש מקום להתיר לבת לומר 'קדיש', והמחלוקת היא בשאלה האם **כדאי** להתיר לה לעשות זאת, ובכך לעלות על אותו "מדרון חלקלק", שסופו מי ישרנו?².

1. לרוב, התייחסתי לתחום החינוכי, מארבע סיבות:
  - א. רוב הניסיון שלי הוא במסגרת הזאת.
  - ב. לצערנו, הפמיניסטיות המבוגרות לרוב אינן פתוחות לדעות שונות משלהן, ובמיוחד מהמגזר הרבני. כמו בנושאים רבים, בני הנוער יותר פתוחים ואובייקטיביים, יותר אידיאליסטים, ופחות מגמתיים.
  - ג. עיקר המחלוקת בין ד"ר וולולסקי והרב גוטל הוא בנוגע לחששות **בעתיד** ופחות באשר לשאלה הספציפית בהווה.
  - ד. אני סובר שהבעיה היא שורשית ודורשת טיפול בגורמים יסודיים (ובעיקר חינוכיים) ביותר, כפי שאפרט, בע"ה.
2. יצוין, שלרוב, הפמיניסטיות הדתיות ערות, ואינן מקילות ראש לסכנות בהצעותיהן. חשוב להבחין ביניהן לבין הרפורמים והקונסרבטיבים (עיי' למשל בספרה של אחת ממנהיגותיהן הראשונות וידידת

א. המעבר ל"פמיניזם גינוצנטרי" - שוויון בהערכה לא בזהות

עומדות לפנינו שתי גישות הסותרות זו את זו. הניסיון הוכיח שמעבר לכל ספק, הגישה שמבחינה בין שוויון לבין זהות, מצליחה יותר מהגישה השואפת להשוות בין השניים, מכמה סיבות פשוטות:

1. משום שהיא צודקת. נפילתם של קרח, הקומוניזם הסובייטי, ושיטת החינוך המיושנת והמרובעת יוכיחו שלאנשים שונים יש כוחות וצרכים שונים³, כמו שנאמר: "חנוך לנוער על פי דרכו"; ומכאן נובע שהם זקוקים לתפקידים שונים ולהלכות מתאימות בהתאם. כשה'יצרן' הבחין בין נשים וגברים בגופם, בנפשם ובמצוותיהם, כדאי אף לנו להקשיב לו (וכך עושים רז"ל בתקנותיהם ובפסקיהם), ולא להיסחף אחר תורות אנושיות המכחישות את המציאות ואת המסורה, שנובלות במבחן הזמן.

חלק מכובד מהפמיניזם המודרני כבר נטש את גישתו הנאיבית המקורית (שטענה את שנאמר בשיר המפורסם: "כל מה שאתה יכול, גם אני יכולה") לטובת הגישה הבוגרת של ה"פמיניזם הגינוצנטרי", שמעניק לגיטימיות ומכיר בחשיבותה וייחודה של הנשיות כשוות-ערך, ולא כזהה. הגישה הזאת אינה דורשת שוויון זכויות **לנשים** בסולם ההערכה **הגברי** אלא שוויון ערך **לנשיות** בסולם ההערכה **האנושי**. מדוע דווקא הדתיות מתעקשות לאמץ את הפמיניזם בלבושה הקיצוני ולהישאר בתפיסה ששימשה לפני שלושים שנה? אדרבה, דווקא מי שמאמין שה' הוא טוב לכול, ושכל חלקי הבריאה (וקל וחומר כל אדם שנברא בצלם) מבורכים ביופי וגאון מיוחדים, יעדיף לטפח בבנותיו את תחושת הגאווה בנשיותן. אין ספק שיצירת ילדים וגידולם ובניית בתים בישראל הם יותר חשובים מאשר יצירת כסף וטיפול חשבון הבנק, כשם שהצניעות וקירבת הא-להים, בהן מצטיינות נשים במיוחד⁴, אינן יורדות בחשיבותן מפעילות בתפקידים ציבוריים.

2. משום שהיא גישה חכמה. חינוך לנוער צריך להיות אידיאליסטי, לפי ה'לכתחילה' (גאווה בנשיות) ולא לפי ה'בדיעבד' האפולוגטי ("גם אנו לפעמים יכולות כמו הגברים..."). בדורנו,

משפחת: Blu Greenberg, "On Women and Judaism", Philadelphia, 5742, p. 177.

להלן: **גרינברג**.

3. עיי' באורות הקודש למרן הרב קוק זצ"ל, ח"ב עמ' תלט-תמא.

4. כך עולה בבירור מניסיוני האישי, שהאמונה וקירבת הא-להים של נשים חזקה בהרבה משל גברים בכל הגילאים, וכן בחז"ל "בזכות נשים צדקניות..." ושלא חטאו בחטא העגל ובחטא המרגלים, ועיי' עוד בפ"ר הירש על ויקרא כג, מג, במהר"ל, "דרוש על התורה" עמ' כז-כח ובעולת ראי"ה ח"א עמ' עב.

אנשים בכלל, ונוער בפרט, מחפשים אידיאלים ולא פשרות 'צמחוניות'. גישת חיקוי הגברים מבוססת על ההנחה שיש נחיתות בתפקיד המסורתי של הנשים; ההפך הגמור של הגישה שהזכרנו למעלה. גישות אפולוגטיות, שכולם (כולל הפמיניסטיות הדתיות)⁵ יודעים שהן תוצאת 'בדיעבד' של השפעת התרבות המערבית, והן אינן המשך טבעי 'מלכתחילה' של התנ"ך והתורה שבעל פה - הן תמיד חשודות על ידי התלמידות כזיוף מלאכותי, ובצדק. זה מזכיר את המשל של ה"מגיד" מדובנא על אחד שלאחר אריגת מכסה לספר תורה, התברר שהמידות שעבד לפיהן לא היו מדויקות והמכסה היה קטן. מתוך בושה וכלימה, הוא הציע לקצץ את השליש התחתון של ספר התורה כדי להתאימו למכסה שארג. כך, המנסה להתאים את התורה לאורח חייו, במקום להתאים את אורח החיים לתורה - זייפנותו גלויה לכול, ובמיוחד לנוער.

3. עם כל הגמישות הקיימת בתורה שבעל פה, בכל זאת קיימים 'קווים אדומים', הקובעים שיש הבחנה, ולא זהות, בין נשים וגברים. כל מי שנוקט באידיאליזציה של מתיחת כל גבול עד קצהו, יגיע במוקדם או במאוחר לבעיית התסכול, לעובדה ש"לא, אי אפשר להתיר את הכול". אין מנוס, במוקדם או במאוחר, מהצורך להסביר שאצלנו, השוויון הוא בחשיבות ובערך, אך זה אינו אומר זהות. אם כן, למה שלא נלמד כך מלכתחילה, במקום שנצטרך להשיב על השאלה, בשלב האפולוגטי, "אז למה אתמול כן ניסית לחקות את הגברים?" במקום לפתח אצל הבנות והנשים ציפיות שהן לא רק שווא אלא שקר, שהן יכולות לתפקד כגברים, יותר חכם (וכאמור לעיל, גם יותר צודק ואמיתי) לפתח אצלן מלכתחילה גאווה בנשיותן.

4. מבלי לדון מה או מי צודק - טכנית, מי שמקדיש את זמנו ומרצו להרים את הדגל של 'רפורמה', בתלונות ציניות נגד ההלכה ורבני הדור, יראה שגישה זו תיקלט הרבה מעבר לציפיותיו אצל תלמידותיו, שהן אפילו יותר ציניות ממנו. לדעתי, העמקה בטוב המוסכם שבתורה וחיוקה, ולא תלונות נגד הרבנים, זה מה שצריך להעסיק את דורנו בכלל, וכל שכן את הרבנים והמחנכים, ובוודאי את הצעירים.

ב. ללמוד מהניסיון של רבני חו"ל

נהיה חכמים אם נלמד מהתוצאות שהשיגו רבנים בחו"ל שנקטו בגישה האפולוגטית (שגם הנשים יכולות להיות כ'גברים' בדברים מסוימים) ולא בגישה הגינוצנטרית. הפמיניסטיות, לרוב, לא הסתפקו בהיתר שקיבלו בנושא מסוים, אלא 'התקדמו' מהר לקרב הבא, על מנת

5. גרינברג, עמ' 40-42.

להרבות את 'זכויותיהן' כרימון. הן המשיכו עד שהגיעו לסוגייה שלא קבלו את התשובה שרצו, ואז 'זעקו חמס'. חלק עברו אז למקומן הטבעי בתנועה הקונסרבטיבית, שנוסדה בדיוק למטרה זו. כמו הצלף שיורה את החץ ואחר כך צובע את המטרה מסביבו, הן מחפשות את המקורות בצורה מגמתית (כפי שהדגים הרב גוטל) כדי להצדיק את העמדה שנוחה להן. האחרות, שנשארו בציבור האורתודוקסי, נשארו ממורמרות ומתוסכלות, וחיפשו בכל זאת את הקרב הבא, וחוזר חלילה (תרתי משמע!). במקום לעסוק בהגדלת תורה והאדרתה, הרב מוצא את עצמו, לפחות לגבי חלק מהציבור, עוסק בתסבוכות נפשיות, מרידות חברתיות, ו'שמיניות באוויר' כדי לפייס את הממורמרות מצד אחד, ומאידך, את השמרנים שבקהילתו שמנגד, כדי לדאוג שלא ימרדו גם בו!

גישה זו, המנסה לפייס את הפמיניסטיות, כבר קיימת בקהילות מסוימות בארה"ב מזה שלושים שנה. במשך תקופה זו, אותה גישה לא הוכיחה את עצמה כלל, ואחוז האורתודוקסים "הנופלים בצדי הדרך" (כלשונו של ד"ר וולולסקי) לא השתפר גם בקהילות שניסו אותה. מאידך גיסא, הרבנים בחו"ל שראו שנשות קהילותיהם 'שואפות' להיות זהות עם הגברים בכל תחום בחיים, אך בבית הכנסת מונעים מהם זהות זו, גם הם אינם מצליחים לעצור את העזיבה ההמונית.

במקום להציע לנו, בארץ, לאמץ את שתי הגישות הנכשלות הללו⁶, אולי עדיף שננסה גישה אחרת; וזאת על ידי טיפול בשורש הבעיה, כדלהלן.

ג. שורש הבעיה: הגלות

המציאות של פמיניסטיות במחנה הדתי בישראל היא המשך התופעה הקיימת בציבור היהודי בארצות הגולה (במיוחד האנגלו-סקסיות), ומשם, חלק מהעולות 'ייבא' אותה לארץ. אין ספק שכל אדם מושפע מהתרבות שמסביבו⁷, והנושא שלנו הוא דוגמה טובה לכך.

6. לפי סקר יסודי (American Orthodox Jews: Demographic Trends and Scenarios", by Prof. Sergio DellaPergola and Uzi Rebhun, "Jewish Action" fall, 5759, pp. 30-33

להלן: **דלה-פרגולה**), לא יותר מ-7% מיהודי ארה"ב (כ-378,000 בלבד) הם אורתודוקסים (כולל חרדים), ומתוכם, רוב הילדים (58%) שנולדים היום בבתים אורתודוקסים לא יישארו כך!

7. רמב"ם הל' דעות פ"ו ה"א: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו". ועי' לעיל הע' 5 ולקמן הע' 20.

1. ההערכה על פי קנה מידה אמריקאי

כל תרבות מעריכה את אזרחיה לפי אמת-המידה החשובה לה ביותר. התרבות המערבית מעריכה את האדם לפי מעמדו הכספי וכבודו הציבורי. "גבריות" - בעולם זה - מורכבת מארבעה כ"פים: כסף, כבוד, כוח, כיבוש. על פי קנה מידה זה מעריכים כל אדם. ולכן אין פלא שהמרוויח והמכובד בפרהסיה, המרוויח והמצולם, הוא המודל הרצוי גם בקרב הנשים שם.⁸

בתרבויות של ימים עברו, העריכו את האדם לפי כוחו הפיזי ואלימותו. כיום ההערכה היא לכוח מעודן יותר, כמו: כוח כלכלי, שלטוני או חברתי. גם על פי קנה המידה של התרבות המערבית, מיקומן של נשים ככלל, מובטח להיות כאזרחיות סוג ב'. נטיות גבריות אלה מנוגדות למנטליות הנשית, שערכיה הבולטים הם הנתינה והחמלה, הרוך, העדינות והצניעות. הצורך להתמודד על מקום בסולם ההערכה הגברי מביא את הנשים, בצדק, לתסכול. אין סיכוי לחנך שם את בנות ישראל להתגאות בנשיותן כאשר גידול ילדים וצניעות הם האנטי-תזה של כסף וכבוד. זה לא פלא שסקר יסודי בארה"ב⁹ הראה שגם אצל נשים אורתודוקסיות ישנן כאלה שלא מתחננות¹⁰ או מתחננות בגיל יותר מבוגר מאשר בעבר, בעקבות חשיבות הקריירה בעיניהן.

כצפוי, מצאו גם שיש ירידה במספר הילדים במשפחה אורתודוקסית שם - רק 3.7 ילדים למשפחה (יצוין שלוקחים בחשבון גם את הציבור החרדי והחסיד, ששיעורם בין הדתיים שם הוא גבוה מאד!), פחות בהרבה מהמסורת של משפחות דתיות ברוכות ילדים. מעבר למספרים האובייקטיביים, חשוב להכיר גם את ההשלכות של דרישה זו, של הנשים הדתיות, להיות זהות לגברים בכל תחומי החיים. לדוגמה, אני נזכר באשת קריירה דתייה בניו-יורק, המסיחה לפי תומה, שהתגאתה שהמטפלת הנוצרייה שגרה אתם, היא האומרת "שמע ישראל" עם הילדים לפני שהולכים לישון! ילדים יהודים רבים בניו יורק גדלים עם השפה הספרדית כשפה שנייה בזכות המטפלות מפוארטו-ריקו המגדלות אותם. כאמור, הפמיניסטיות הדתיות מודות¹¹ שהשפעת סדרי העדיפויות של הגלות שמסביבם, היא המניע שלהן (בגלות, וכן לאחר עלייתן לארץ) לדרוש שוויון וזהות בכמה שיותר תחומים ציבוריים, כולל בבית הכנסת באמירת קדיש. עלינו לדעת שלתופעה זו השלכות מרחיקות

8. על פי הרב קוק במאמרי הראי"ה עמ' 230.

9. דלה-פרגולה, שם.

10. סביר להניח שרוב רובן של אלה שאינן מתחננות אינן מתכוונות לכך מראש. זוהי תוצאת 'בדיעבד' של דחיית הנישואין לטובת הקריירה. לאחר מכן, בגיל מבוגר, יורדות סיכוייהן למצוא בן זוג. שמעתי רק על מקרים חריגים של בודדות שבאופן עקרוני אינן רוצות להתחתן בגלל הקריירה. עכ"פ, בין אם מדובר במגמה שמלכתחילה ובין אם מדובר במגמה שבדיעבד, התוצאה מדאיגה.

11. ראה לעיל הערה 5.

לכת, וחייבים לדון בכובד ראש בשאלה עד כמה כדאי לנו להכניס את החלק הזה של התרבות המערבית למדינתנו וחברתנו הישראלית. אשרינו שזכינו לחיות בתקופה שבה ניתן לנו לעצב את התרבות הישראלית העצמאית מחדש, לאחר 2000 שנה שבהן בצורה פתטית, תרבות כל גולה השפיעה בעל כורחנו על תרבותנו. בקיבוץ גלויותינו, תפקידנו ללקט את הניצוצות החיוביים מכל גלות שם היינו, ולא חלילה להיות כמו קופים מסכנים שרק מחקים כל תרבות נכרית שבמקרה מובילה, המתחלפת חדשות לבקרים.

2. נשות היל באולפנות, בשירות לאומי, במדרשות, וביישובים

חשוב לשים לב לכך שהתכונות הגבריות - הכוח, הכסף, הכבוד והכיבוש - הן תכונות בעייתיות מבחינה מוסרית. יכול להיות להן ערך מוסרי חיובי אך ורק אם רותמים אותן למטרות מוסריות נעלות; אולם אם השימוש בהן נעשה "לשמך" ולא לשם מטרות חיוביות - פסול הוא בתכלית. כנגד זה, התכונות הנשיות - של חמלה, נתינה וצניעות - הן תכונות מוסריות במהותן. מכיון שכך, חברה שקנה המידה היחיד להערכת האדם בתוכה הוא מקומו בסולם ההצלחה הגברי, תוך שאינה מעריכה כיאות את סולם ההצלחה הנשי - היא חברה מושחתת מבחינה מוסרית. ואכן דווקא הערכים המאפיינים את התכונה הנשית הם אלה שנבחרו להיות התכונות המאפיינות את עם ישראל כולו: רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים. (ועל כך יש אומרים שאלו הן ראשי התיבות של המילה "גבר": גומל חסדים, ביישן, רחמן...).

לעומת אמת המידה האמריקאית, בתרבות הישראלית המקורית שברצוננו להחיות בחינוך הציוני-דתי בארץ ישראל, מעריכים את האדם לפי הטוב והתמימות, האידיאליזם והמידות, השמחה, הצניעות ומסירות הנפש למען הכלל שיש בו¹². גם במידות הללו, שאינן תכונות נשיות מובהקות, בנות האולפנות ושירות הלאומי אינן יורדות כלל מעמיתיהן הבנים, והחברות בבני-עקיבא אולי אף עולות על הבנים שבשבת. לפי אמת-מידה ישראלית אמיתית, נשות היישובים, המגדלות 6-13 ילדים בקראוונים ובבתים צנועים, באידיאליזם עילאי ובמסירות נפש אמיתית (במיוחד בתקופה האחרונה!), זוכות פה אחד להערכה ומתגאות בנשיותן ותפקידן בלי שום בושה או אפולוגטיקה.

על אף הגלובליזציה העולמית, במדינה משלנו, וכל שכן ביישוב תורני, יש לנו הזכות והכבוד לקבוע את הנורמות ולהחליט באיזה קנה-מידה נעריך בני אדם. רק כאן נוכל לפתור את בעיית השוויון האמיתי של נשים. וזאת על ידי הנהגת הערכה על פי קנה-מידה של מידות ושל טוב, שרק הן, בתור מידות א-להיות, משותפות לכל אדם הנברא בצלם א-להים. אמנם, ייתכן שבקנה-מידה זה קיים דווקא יתרון לנשים, אך מידות הצניעות, הענווה והעדינות

12. ראה לעיל הערה 8.

שלהן תפתור כל חשש של גאווה או ניצול וכדו'. יש לציין שבתרבות ישראלית אמיתית, מעריכים את האדם גם על ידי לימוד התורה שלו. ההערכה בתחום זה, שהיא לכאורה מפלה את הנשים, מגיעה אף היא לקראת פיתרון חשוב בזמן האחרון במערכת החינוכית של תורת ארץ ישראל. מעל חמש מאות בנות בכל שנתון, המקדישות שנה ללימוד תורה לשמה, מצביעות על תופעה של ממש¹³. מערכת הלימודים במדרשות הללו, כוללת לימוד אתגרי ומעמיק. התכניות משלבות לימוד בחברותא עם שיחות ושיעורים השווים ברמה לכל תכנית ישיבה חד-שנתית לבנים. חשוב לציין שאצלנו, במדרשת 'ת"ל אורות', וברוב המוחלט של המדרשות האחרות, תכנית הלימודים במפורש אינה חיקוי של התכנית הישיבתית של הבנים¹⁴. הלימוד שונה בהדגשים המיוחדים לצרכים הנפשיים ותחומי ההתעניינות, של הבנות. בשנה זו, מתחברות הבנות עם יופיו של עומק התורה ומבינות מדוע היא חיינו ואורך ימינו. הן רוכשות אהבת תורה וכלי לימוד שישרתו אותן בהמשך חייהן בהתפתחותן הרוחנית והאינטלקטואלית. אין להן אשליות שילמדו מספר שנים זהה לבעליהן לעתיד; אך ההערכה ללימוד וכבוד התורה שיירכשו במדרשה, יישארו אתן גם במשך השנים הרבות, כשעיקר קשריהן לתורה יהיה דרך חינוך ילדיהן ותמיכת לימודם של בעליהן (בנוסף למה שיספיקו ללמוד בעצמן). מה עוד, שבתחומים מסוימים (וייתכן אף ברוב התחומים, מבחינה מספרית¹⁵) התברר שגם רמתן וגם יכולתן של הבנות עולים בצורה ניכרת על רמת הבנים בני גילן. שוב, התשובה נמצאת בגישה הגינוצנטרית, הרואה חשיבות וגאווה בנשיות, עד כדי צורך למערכת חינוכית גבוהה המתאימה לצורכיהן. מתפתחת ופורחת בארץ ישראל הגישה של שווה אך שונה.

13. ע"י במאמרי "שנת לימוד תורה לשמה לבנות - מאיפה ולאן?" **מראות** (5), ניסן תשנ"ז, עמ' 10-12.
14. כל זה לעומת הרושם המטעה שנוצר מעל כמה בנות, שהציגו את המדרשות לבנות כמגמה השואפת במודע למהפך פמיניסטי הקורא לשינויים (בהלכה, בחברה, במשפחה, ובהנהגה הדתית), וכאילו ששורה מתיחות בין לבין רבני הדור (למשל, בסרט "שעשני אשה" של ידידי הבמאי יעקב פרידלנד, ובמיוחד בספרה של תמר אלאור, "בפסח הבא", תל אביב תשנ"ט [הלקוי בחוסר הבנה ואי-דיוקים רבים הניכרים לעין כל מי שלמדה במדרשה]). אכן, בין יותר ממאה אנשי הצוות של עשרים המדרשות בארץ, קיים קומץ הדוגל במגמה זו. מדובר בנשים שרואות את עצמן כפמיניסטיות דתיות. אך לאחר מפגשים רבים והיכרות עם כל ראשי המדרשות, ברור כשמש שזאת תופעה שולית שבהחלט אינה משקפת את המדרשות ככלל (ואפילו אינה משקפת את אותן המדרשות שיצא עליהן שם כיותר 'פמיניסטיות'). המדרשות פועלות על פי ברכתיהם של חשובי הרבנים של הציבור הדתי-לאומי, וזכינו לברכתם האישית של הרב אברהם שפירא שליט"א והרב מרדכי אליהו שליט"א שהתאמצו להגיע לכנסים הארציים של בנות המדרשות.
15. מניסיון שלי ושל אחרים ששוחחתי עמהם, שלימדו גם גברים וגם נשים את תחומי האמונה, מוסר, חסידות וכדו', מצאנו שלבנות קליטה והבנה יותר טובה בנושאים הללו. קשה לדעת עד כמה יתרון זה של הבנות הוא טבעי ("nature") וכמה היא תוצאה מהחינוך המגוון של האולפנות, לעומת ההדגש הכמעט מוחלט בחינוך הבנים על לימוד גמרא והלכה ("nature"). וראה לעיל הערה 4.

3. "עולם הפוך ראיתי שם"

טעות חמורה יש בגישה הגורסת שבמקום לעדן את הגברים ולקרוא להם ללמוד את מידות הצניעות והאלטרואיזם מהנשים, התרבות המערבית מעודדת את הנשים לאמץ את האסרטיביות וה'אגו הגברי' המסונוור ברדיפת התפקידים הציבוריים. די לנו במחזות הקומיים בבתי כנסת רבים שבהם מתקוטטים גברים מבוגרים על כיבודים, עליות וקדישים, שקיבלו או לא קיבלו. על הראשונים אנו מצטערים ואתם באים להוסיף עליהם:¹⁶

4. החלל בהיעדר הפן הלאומי

קיים גורם שורשי נוסף שטרם זכה לתשומת לב בדיון הציבורי. בהיעדר הפן הלאומי של החיים הישראליים המלאים, קיים חלל ותחושת חוסר סיפוק ביהדות האורתודוקסית בגולה. לענ"ד, החידוש התמידי של חומרות (שביסוסן מפוקפק במקרים רבים) בציבור החרדי¹⁷ בחו"ל מימין, (ואולי אף בקרב עמיתיהם בארץ), ודרישת הפמיניסטיות הדתיות בצד השמאלי שם לתוספת מצוות וטקסים דתיים - שניהם נובעים ממקור אחד: החלל של העדר הפן הלאומי הישראלי בחייהם.

כשאנו בארץ עסוקים בבעיות בטחון חוץ ופיגועי פנים, בעיות כלכליות תמידיות ובעיות פוליטיות אין סוף, קליטת עלייה וחודש מילואים כל שנה, הישראליות שלנו מעסיקה אותנו די והותר. לעומת זאת, היהודי בגולה, עסוק בעיקר בחייו הפרטיים. הישראליות שלו מתבטאת בעיקר בבית הכנסת ובניצוצי ברכות המפוזרות פה ושם במשך היום. הוא אינו מקדיש שלוש שנים מהטובות ביותר בחייו לצבא, ורוב הדברים שהוא שומע בחדשות אינם נוגעים לו כלל. בארץ, כל משבר קואליציוני, מחסור במים, עלייה באלימות במשפחה ובתאונות דרכים, כל רצח, וכל שריפת יער הוא 'שלנו' ומעסיק אותנו. פה, יש 'נפקא-מינה' ישירה אם ייענו תפילותינו לגשם ולקיבוץ גלויות או לא.

משהו חסר אצל אחינו ואחיותינו בגולה. דווקא התלמוד הירושלמי¹⁸ אומר לנו: "לא דיך מה שאסרה תורה אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים?". ייתכן שבגולה, במקום

16. ע"פ מכילתא ורש"י על שמות יח, ב.

17. ע"י עין איה שבת פ"א סי' לט.

18. ירושלמי נדרים פ"ט ה"א.

שמסתפקים באידיאה הא-להית ובהעדר האידיאה הלאומית¹⁹, התשובה לשאלת הירושלמי היא שלילית. אכן לא די להם מה שציוויה התורה. הריקנות שברדיפה אחרי הכסף והכבוד הפרטי, שהגיע בנידוננו אף לתחום הרוחני, מכונן את אחינו ואחיותינו לחפש להשלים את החסר דרך החומרות או הפמיניזם הדתי.

אילו היו עולים לארץ ומתחברים לעשייה לאומית ולילודה כחלק מן הבנין הלאומי, היה הדבר מועיל לא רק לבעיית ההתבוללות והאנטישמיות שמחכה להם, אלא גם מועיל להרוות את צימאונם לחיים רוחניים ישראלים מלאים ועסוקים. אשה שיש לה עשרה ילדים והיא מעורבת בעשייה חלוצית ולאומית - יש לה במה להתגאות בנשיותה, ואין לה צורך (וגם לא זמן!) להיות זהה לגברים.

הרמב"ם כותב²⁰ שבגלל השפעות חברתיות, **כל יהודי ירא שמיים הגר במדינה של גויים חייב לצאת משם ולעבור ל"מדינת ישראל"**. אכן, ב"ה, רבבות כבר עלו וויתרו על הנוחיות של ארצות העושר, בין השאר, כדי לא לחיות בתרבות נוכרית. זאת תהיה כסילות בלתי נסלחת לעשות הפוך, ולתת למספר קטן של עולים לייבא את אותן ההשפעות הנכשלות שהעדפנו להשאיר שם, לתוך מדינת ישראל.

19. עי' "למהלך האידיאות בישראל", אורות עמ' קח ואילך.

20. אגרות הרמב"ם עמ' סד במהדורת "רמב"ם לעם". הרמב"ם כותב שם שאפילו אם יש שתי מדינות מישראל, חייבים לגור בזאת שיש בה אוירה יותר יהודית, והוא מוסיף, שקל וחומר שאם הוא גר במדינה של נכרים שהוא חייב לעבור למדינה של ישראל.